

11. Рудницька Ю. В. Криміналістична характеристика неповнолітніх злочинців, які вчинили крадіжки [Електронний ресурс] / Ю. В. Рудницька // Митна справа. – 2013. – № 6(2.2). – С. 368–372. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_6\(2.2\)_63.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_6(2.2)_63.pdf)

12. Манжос І.О. Проблеми побудови криміналістичної характеристики крадіжок, учинених групою неповнолітніх / І.О. Манжос // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. – 2009. – Вип. № 9. – С. 166–172.

Боднар С. М., Горобець М. С. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики краж имущества граждан, совершенных несовершеннолетними. Рассмотрен такой структурный элемент криминалистической характеристики совершенных несовершеннолетними краж имущества граждан как личность преступника. Прослежена взаимосвязь личности преступника с другими элементами криминалистической характеристики исследуемого уголовного правонарушения.

Ключевые слова: *несовершеннолетний, личность преступника, элементы криминалистической характеристики.*

Bodnar S. M., Horobets M.S. Criminal identity as an element of forensic description of theft of citizens' property committed by minors. The authors have considered such a structural element of criminalistic characteristics of juvenile theft of property of citizens as the face of the criminal. They have traced the relationship of the offender with other elements of criminalistic characteristics of investigated criminal offences.

The identity of an offender, as an element of criminalistic characteristics is-hour forensically-significant collection of psychophysiological qualities and traits, motivational orientations, emotional and rational aspects of human consciousness, which is reflected in the traces of the crime in the preparation process, the Commission and concealment of the crime as well as criminal behavior. It is important to note that the notion of the identity of juvenile offenders is markedly different from the General concept of the individual offender. In addition to the above characteristics common to any person of the offender, the identity of juvenile offenders is characterized by a number of specific features which are characteristic only for her (strong-willed, physical, intellectual, and others). However, it is equally important to know the specifics of the individual offender criminal offenses category of the study, as it allows to implement effectively the measures for the investigation and prevention. The disclosure of this issue and the subject of our article.

Keywords: *minor, criminal identity, elements of forensic description.*

Надійшла до редакції 14.04.2015

Демченко І. О.
слухач магістратури
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ГРАБЕЖІВ, ВЧИНЕНИХ ГРУПАМИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проаналізовано причини та прояви групової злочинності серед неповнолітніх, статистику грабежів, вчинених неповнолітніми особами в Україні, та структуру злочинності неповнолітніх. Запропоновано профілактичні заходи з попередження злочинності серед неповнолітніх осіб.

Ключові слова: *неповнолітні, групова злочинність, профілактика, соціальна адаптація, девіація.*

Постановка проблеми. Останнім часом проблема злочинності неповнолітніх в Україні набула особливої гостроти й актуальності. Все частіше на сторінках газет і журналів, в мережі Інтернет, по телебаченню й у радіоповідомленнях звичною стала кримінальна хроніка, значне місце в якій посідають злочини, вчинені неповнолітніми особами. Дитяча й підліткова злочинність зростає з кожним роком. Така девіація має свої особливості, які проявляються в динаміці, структурі, рівнях, причинах та мотиваціях злочинності. Громадські діячі й суспільство наголошують на деградації чималої частини підростаючого покоління, загострюється проблема поширення злочинності та аморальних проявів серед неповнолітніх, що, у свою чергу, турбує батьків, вчителів, учених та політиків, працівників міліції, суддів та працівників виправних колоній. Потерпілими від грабежів, вчинених неповнолітніми, частіше за все стають особи похилого віку, молодші за віком, інваліди, які не можуть чинити опір нападникам. Дана проблема потребує впровадження дієвих заходів, які забезпечать профілактику злочинності серед неповнолітніх взагалі та таких її проявів як грабежі зокрема.

За даними Генеральної прокуратури України, у 2014 році неповнолітніми було вчинено 589 грабежів та 126 розбійних нападів.

У структурі злочинності неповнолітніх осіб грабежі складають близько 6 % кримінальних правопорушень. Частка підлітків, які залучені у кримінальні групи, станом на 2014 рік перевищує 60 %. Групова злочинність серед неповнолітніх стала в останнє десятиріччя одним із головних об'єктів уваги працівників міліції, психологів, педагогів, соціологів, соціальних працівників, що пов'язано з виникненням і розвитком неформального молодіжного руху і його подальшою трансформацією в більш небезпечні форми поведінки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У юридичній і психолого-педагогічній літературі, за результатами досліджень кримінологів і соціологів, дана проблема злочинності серед неповнолітніх була та залишається однією з найактуальніших. Багато авторів і вчених цікавилися і цікавляться даною темою, серед них праці таких учених: А. Закалюк, А. Дроздова, Б. Розовський, Г. Миньковський, В. Тацій, В. Бринцева, І. Бошкатов, І. Коваленко, Л. Мороз, В. Гончаренко, Д. Срибняк, Ю. Антонян, В. Барко, А. Гришко.

Вищевказані вчені провели дослідження, які вказують на те, що для девіації неповнолітніх є найбільш характерною групова злочинність, яка виникає, переважно, на основі неформальних груп або «груп дозвілля». Це пов'язано з такими елементами підліткової психології, як підвищена схильність до навіювання та наслідування, несталість емоційно-вольової сфери, орієнтованість на групу (конформізм), домінування потреби у спілкуванні з однолітками та переоцінка значимості їх схвалення, некритичність оцінки своїх переваг і недоліків. Причини девіації можуть бути найрізноманітнішими: швидко отримати матеріальну користь, досягти успіху в очах родини незважаючи на незаконність дій [1, с. 298], самоствердження, сумнівне підвищення власного авторитету в очах оточуючих.

Метою даної статті є висвітлення профілактичних заходів, які сприятимуть зменшенню кількості грабежів, вчинених неповнолітніми особами у складі групи.

Виклад основного матеріалу. Антисуспільні групи неповнолітніх – це, як правило, об'єднання юнаків і дівчат, які в минулому були позбавлені нагляду сім'ї, їх зближення в рамках такої групи відбувається дуже швидко, оскільки вони становлять один для одного соціальну та психологічну цінність. Згуртованість та постійне спілкування дозволяють їм встояти перед суспільством, яке вони сприймають ворожим і чужим. Вплив групи великий – її члени перебувають у повсякденному спілкуванні, між ними виникають відносини, основані на почуттях, а їх ставлення один до одного та оцінка різноманітних соціальних явищ неминуче виявляються в емоційній формі. Настрої та погляди, які панують у групі, передаються її однодумцям. Тому зрозумілою є інтенсивність негативного впливу на особу з боку мікросередовища, який охоплює не тільки розум і вольову сферу молодшої людини, але й її почуття. Вищевказані неповнолітні особи не здатні проявити себе та утвердитися в групах, діяльність яких є соціально корисною, вони поступово втрачають зв'язки з колективами, до яких формально належать, перестають орієнтуватися на їх ставлення, не цінують їх думку. Близько 70 % із них навчаються погано чи посередньо, 40 % – порушують дисципліну, 37 % – раніше вчиняли проступки та правопорушення; наявні також конфліктні стосунки у сім'ї та школі. Загострюються такі риси характеру, як жорстокість, агресивність, нахабство, підступність (до 45 % обстежених), що серед законслухняних підлітків зустрічаються рідко. Це наочно свідчить про порушення процесу соціалізації та моральну деформацію і призводить до спроби самоствердження серед подібних собі, в тому числі – через учинення правопорушень. Група, у свою чергу, впливає на своїх учасників, прищеплює їм антисуспільні погляди і установки, заохочує до злочинного способу життя – відбувається активний процес «перевиховання». Звичайно, не кожен важковихований підліток вступає у конфлікт із законом, але взаємозв'язок цих явищ очевидний [2, с. 55–57]. Для того щоб попередити групову злочинність неповнолітніх осіб, потрібно насамперед застосувати такі профілактичні заходи, які, на нашу думку, є найбільш ефективними:

- індивідуальна робота, яка представляє цілеспрямований процес управління визначеними особами та установами перевихованням особистості, оволодіння навичками соціально позитивної поведінки підлітками з дефектами правослухняної поведінки;
- співпраця міліції з навчально-виховними закладами;
- визначення на законодавчому рівні чітких критеріїв продукції, яку не можна демонструвати на телеекрані, особливо у передачах про вчинені злочини, а також заборонити показ крупним планом понівечених тіл, документальне зображення страт, агонії, катування, ввести заборону (вікове обмеження) перегляду фільмів з особливою жорстокістю (наприклад, кінофільм «Бригада», в якому пропагується кримінальне життя героїв фільму у складі

групи);

- своєчасне виявлення осіб із соціальними девіаціями, схильністю до протиправної поведінки, негативним оточенням;

- вивчення психолого-вікових особливостей неповнолітніх правопорушників з метою недопущення конфлікту молодої людини з суспільством, усунення причин та умов, що сприяють конфліктові;

За дослідженням А. Ю. Дроздова та І. В. Коваленко найхарактернішими особливостями групової злочинності серед неповнолітніх є такі:

- групові злочини здебільшого мають корисливі мотивації;

- злочинність неповнолітніх має тенденцію до «омолодження». За даними спостережень, одну п'яту суспільно небезпечних діянь неповнолітніх вчиняють малолітні, тобто особи, яким не виповнилося 14 років і які не є суб'єктами злочину;

- за два останні десятиріччя набули поширення групові «нетрадиційні» злочини, такі як ритуальні вбивства, акти вандалізму тощо [3, с. 58];

- існує тенденція до зниження порогу мотивації при скоєнні злочинів – часто привід є невагомим або його може взагалі не бути. Дана особливість є однією з найбільш характерних для груп неповнолітніх злочинців і супроводжується виключною жорстокістю та цинізмом;

- злочинність неповнолітніх здебільшого супроводжується немедичним вживанням наркотиків, пияцтвом, проституцією, поширенням венеричних хвороб, СНІДу;

- спостерігається об'єднання неповнолітніх з дорослими злочинцями, які стають керівниками, порадиниками і навіть співвиконавцями злочинів, що зумовлює збільшення складу криміногенної групи та залучення неповнолітніх до більш тяжких злочинів;

- у злочинних угрупованнях неповнолітніх збільшується питома вага дівчат та їх участь у тяжких злочинах (розбійницьких нападах, зґвалтуваннях і навіть вбивствах);

- кримінальні групи досягають кількох десятків членів, з міцною дисципліною й ієрархією, плануванням злочинницької діяльності та розподілом обов'язків [4, с. 96].

Таким чином, можна виділити основні типи неповнолітніх злочинців, які складають криміногенні групи:

- позитивно спрямовані особи, які скоюють злочин з легковажності, а також через випадковий збіг обставин;

- особи, яких до злочину призвела ситуація, що виникла в результаті нестійкості загальної спрямованості та орієнтованості особи;

- особи, які мають попередній кримінальний досвід (негативно спрямовані); антисоціально спрямовані особи [5, с. 480].

Особам, які вчиняють грабежі, притаманні цинізм, зухвалий і нахабний характер злочинних дій. Такі кримінальні правопорушення звичайно вчиняються у присутності очевидців у парках, на вокзалах, у громадському транспорті та інших громадських місцях. При цьому злочинці розраховують, що

очевидці не перешкоджатимуть злочинів, побоюючись наразитися на напад. Вчиняючи грабіж чи розбійницький напад, злочинці враховують певні обставини (місце події, риси, притаманні особі потерпілого, характер майна, яким передбачається заволодіти) і визначають спосіб, час, знаряддя та засоби, які можуть бути використані під час нападу [6, с. 584]. Як показує щорічна статистика, то групи неповнолітніх злочинців найчастіше скоюють грабежі біля магазинів, на зупинках громадського транспорту, в будинках жертв, на ринках тощо, особливо у вечірній та нічний час.

Потрібно вказати на різницю між грабежами дорослих і неповнолітніх жертв. Для цього необхідно розглянути найпоширеніші способи вчинення грабежів дорослих потерпілих:

1. Жертву оточують і вимагають гроші, а далі «сценарій» розгортається залежно від дій потерпілого:

а) якщо жертва не віддає гроші, застосовуючи силу, забирають усе цінне;
б) якщо жертва віддає гроші, то в неї перевіряють кишені і забирають цінні речі, які потерпілий намагався приховати.

2. Зривання хутряних шапок, прикрас.

3. Виривання з рук жертви сумки, портфеля, пакета тощо.

Під час скоєння грабежів і розбійних нападів на дорослих жертв, організовані групи неповнолітніх злочинців іноді вдаються до вбивства жертви з подальшим приховуванням злочину.

Неповнолітніми жертвами грабежів найчастіше стають молодші за віком особи. Ця обставина дозволяє членам груп неповнолітніх злочинців доводити свій злочинний умисел до кінця, оскільки молодші підлітки зазвичай бояться старших. Іноді відбувається одночасне пограбування кількох потерпілих. Найпоширенішим способом скоєння грабежу неповнолітньої жертви є залякування, після чого підліток не чинить опору, коли у нього забирають цінні речі.

Для того щоб зменшити кількість грабежів, вчинених неповнолітніми особами, потрібно застосовувати такі профілактичні заходи:

- залучення неповнолітніх осіб до роботи в міліції (завдяки чому у неповнолітніх осіб почнеться формування свідомості щодо розуміння поняття «злочинності», яке є антисуспільним та щодо відповідальності за вчинення даного діяння), також вказаний профілактичний захід сприятиме підвищенню статусу міліції у правосвідомості молоді;

- залучення ЗМІ до запобігання злочинності серед неповнолітніх, а саме: розповсюдження інформації, особливо в мережі Інтернет, яка на теперішній час є для молоді певним «ідолом», щодо вчинених грабежів та особливо із зазначенням відповідальності за скоєний вид кримінального правопорушення;

- розвиток соціальної зайнятості неповнолітніх;

- організація взаємодії і наступності у виховній профілактичній роботі усіх суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, повсякденного та безперервного контролю за способом життя підлітка з девіантною поведінкою, який схильний до вчинення грабежів та інших видів кримінальних правопорушень.

До основних причин злочинності серед неповнолітніх можна віднести вплив мікросередовища, суспільні умови, дефекти правосвідомості, правову необізнаність, наркотичну або алкогольну залежність, психічні захворювання, розлади, негативний вплив на особистість підлітка з боку дорослих із кримінальною спрямованістю. Оскільки профілактика злочинів серед неповнолітніх є завданням загальнодержавним, її успішне вирішення можливе тільки при спільних координованих зусиллях усіх верств населення.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», під профілактикою правопорушень серед підлітків слід розуміти: діяльність органів і служб у справах неповнолітніх, спеціальних установ для неповнолітніх, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню особами цієї вікової категорії правопорушень; а також вплив зазначених органів і служб на поведінку окремих осіб за місцем проживання. До органів і служб у справах молоді та спеціальних установ соціального захисту і профілактики правопорушень неповнолітніх у системі органів внутрішніх справ належать кримінальна міліція у справах дітей, приймальники-розподільники для дітей та виховно-трудова колонія Державного департаменту України з питань виконання покарань [7].

Висновки. Основним напрямом діяльності нашої держави повинно бути проведення правильної політики з навчання і виховання підростаючого покоління, прищеплення любові до рідного краю, народу, формування у нього моральних, естетичних та інших принципів. Вжиття профілактичних заходів до підлітків, які вчиняють грабежі та розбої, значною мірою дозволить не допустити формування у них кримінальної спрямованості в подальшому їхньому житті, адже після скоєння даних видів злочину вказані особи будуть вчиняти особливо тяжкі злочини, тобто буде діяти у даному випадку відповідна прогресія.

Попередження групової злочинної діяльності неповнолітніх значною мірою залежить від зусиль працівників правоохоронних органів. На нашу думку, доцільно розглядати можливості на місцевому та обласному рівні розробки та втілення програм протидії злочинності серед неповнолітніх, визначити можливості їх фінансування за рахунок коштів місцевих та обласних бюджетів (соціальна робота, соціальна реклама, збільшення висококваліфікованих кадрів у правоохоронній структурі, яка безпосередньо пов'язана з неповнолітніми злочинцями, що в подальшому активізує високу ефективність співпраці ОВС України з навчально-виховними закладами і т.д.).

Подальші наші дослідження спрямовуватимуться на висвітлення особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій за грабежами, вчиненими групами неповнолітніх.

Бібліографічні посилання

1. Мертон Р. Соціальна теорія і соціальна структура / Р. Мертон. – с. 298.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – К., 2007.
3. Криміналістика / О.В. Волохова, Н.Н. Єгоров, М.В. Жижина. – М., 2011.

4. Дроздов А.Ю. Агрессивное поведение молодежи в контексте социальной ситуации / А.Ю. Дроздов // СОЦИС. – 2003. – № 4. – С. 95–98.
5. Андрійів І.К. Причини злочинності неповнолітніх у світлі кримінологічних теорій / І.К. Андрійів // Вісник Львівського ун-ту. – Серія юридична. – Вип. № 37. – С. 467–480.
6. Криміналістика : підруч. / за ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2004.
7. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/673-15>.
8. Кримінологія : навч. посібник / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. – К., 2006.
9. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посібник / С.І. Яковенко, Н.Ю. Максимова, Л.І. Мороз, Л.А. Мороз. – К., 2006.

Демченко И. А. Особенности профилактики грабежей, совершенных группами несовершеннолетних. Проанализированы причины и проявления групповой преступности среди несовершеннолетних, статистика грабежом, совершенных несовершеннолетними в Украине, и указана структура преступности несовершеннолетних. Предложены профилактические меры, касающиеся предупреждения преступности среди несовершеннолетних.

Ключевые слова: *несовершеннолетние, групповая преступность, профилактика, социальная адаптация, девиация.*

Demchenko I. A. Features prevention of robberies committed by groups of juveniles. The article deals with the issue of the prevention of crime among minors who committed robberies in groups. Today, this type of crime is the most dangerous crime directed against public safety.

This article examines the causes of formation of group crime among juveniles, as well as features of committing the above groups and robberies. Offers general preventive measures regarding the prevention of criminality among minors and recommended preventive measures for improving the effectiveness of the police in the field of prevention and prevention of crime among minors.

The author of the analysis of existing positions scientists on the causes of the formation of criminal groups, the official statistics of crimes committed by minors by persons in the groups, including committing their robberies, analyzed the action of juvenile offenders as part of a group when committing their robberies. In particular, the author points out that the main direction of activity of our State should be of the correct policy of the training and education of the younger generation, as well as taking preventive measures to adolescents who commit robbery, which largely will not prevent the formation of a criminal nature in the future.

Justifying the results obtained, determined that the author of the proposed preventive measures will contribute to the prevention of crime among minors also proves the necessity of attracting employees of internal affairs bodies to individually-preventive work with minors and attracting public funds to combat crime among minors.

Keywords: *minors, group delinquency, prevention, social adaptation, deviation.*

Надійшла до редакції 10.04.2015